

Components and Issues of Order and Security in Kerman State from World War I to the Rise of the Pahlavi Dynasty

Reza Bigdelou*

Jamshid Roosta**

Abstract

Security is considered an important and historical issue in Iranian society because of its geographical location, political structure and social characteristics. Under the influence of various internal and external factors, the order and security of Kerman state was in a critical and fragile state during the historical period of World War I until the rise of the Pahlavi dynasty. Considering the variety of factors influencing the security and insecurity of this state, this study aimed to use the historical analysis method to find an answer to the following questions, "What were the main factors affecting the order and security of Kerman state during the historical period of World War I until the rise of the Pahlavi dynasty?", and "How was Kerman state in terms of public order and security during that period?" Examining the historical sources and analyzing the texts, we found that the order and security of Kerman state was a function of the order and security of the country during that period. However, some specific characteristics of this state, such as the geographical location, the influence of the presence and activity of the military and political forces of the countries involved in the world war, the extremely undermined power of the central and state governments, and the inefficiency of institutions arising from constitutional governments gave rise to critical conditions for the order and security of the state. These conditions continued until the rise of the strong and authoritarian order of Pahlavi government.

Keywords: Kerman, Order and Security, England, Persian Constitutional Revolution, Southern Police.

* Associate Professor of history at the research institute of police sciences and social studies (Corresponding Author), bigdelor@gmail.com

** Department of History, Faculty of Literature and Social Sciences, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, jamshidroosta@uk.ac.ir

Date received: 22/01/2023, Date of acceptance: 26/09/2023

Introduction

The historical period from the beginning of the First World War to the formation of the Pahlavi government (1914-1925) is a very important period from the perspective of political, social and especially security-orderly developments in Iran and especially Kerman state. A series of internal and external factors had caused insecurity, instability and disorder to become the dominant phenomenon of Kerman state in these years, and in a way, to create a critical situation in this field. Geographical features and political, social and economic structures were very important components in the development of safe and insecure situations and order and disorder, which always had an impact on the state's security and law and order conditions. In addition to this, this historical period coincided with events, events and effective internal and external factors that strongly affected these conditions. After the constitutional revolution, the foundations of the new system had not yet been established and strengthened, and the interference of Russia and England as well as internal tyranny shook the political and social conditions. The First World War, as the most important political and military event in the history of the world until that time, strongly affected the political, social and even military conditions of the country. The South East region and especially the Kerman state became one of the centers of conflict and activity of the agents of the countries involved in the World War. In the internal dimension, the constitutional revolution made Kerman the center of political, social and religious-ethnic activities and movements. In general, the conditions of these years, both in terms of internal factors and external factors, were such that the security and law and order situation took on a special and critical state, so this research is based on analyzing and examining the most important factors that threaten order and security, security conditions examine the Kerman region from different dimensions and examine the causes and areas affecting this situation and the performance of various institutions on it and answer the question of what was the security-order situation of Kerman in the years of the First World War until the rise of the Pahlavi government And what were the most important factors affecting it?

Materials and Methods

This research is a type of historical research, which, according to the nature of the subject, is carried out in the stage of gathering information by referring to historical, research and documentary sources in the library method and in the stage of explanation in a descriptive-analytical way based on the questions presented. . The method of

analysis is mainly based on induction. It means that by referring to the data, including the remaining texts, documents and evidence, he tries to reach a theoretical conclusion.

Discussion and Results

order and security in Iran under the influence of internal and external factors have always been one of the historical issues of Iranian society. According to the general situation of the country, states and provinces such as Kerman have been influenced by these factors affecting order and security, and in addition, they have also been subject to some specific regional and local characteristics. By focusing on these factors and characteristics, this research sought to answer the question that what were the most important fundamental factors influencing the order and security of Kerman state in the historical period of World War I until the rise of the Pahlavi government, and Kerman state from the point of view of order and security in What were the conditions of the mentioned period?

By examining and analyzing the remaining sources and texts and the conducted research, it was found that Kerman is under the influence of two groups of internal and external factors in a critical security and law enforcement situation. In other words, security was one of the most important social, political and economic problems of this state. From the internal point of view, the political structure and the authoritarian nature of the government, in some cases, it was considered the cause of insecurity and overdependence on the subjects. The military forces were unable to provide security due to weakness and inefficiency. Political and military structures were in an anomic state after the constitution. From the perspective of external influencing factors, the outbreak of World War I and the transformation of Iran and Kerman state into the scene of conflicts between warring countries, the activity of German forces in Kerman state and the southeast, and the arrival of British military forces and the creation of a police force in the south added to the region's insecurity.

Conclusion

With the occurrence of the constitutional revolution in Iran and Kerman state, everyone expected that the chaotic security-order situation caused by the existence of the authoritarian Qajar government would turn into a safer and more orderly situation. But due to many internal and especially external factors, not only the security-order situation did not improve, but the situation went towards becoming critical. The constitutional government was unable to provide security, and the outbreak of the First

World War and the arrival of the military and political forces of the governments involved in this war affected Kerman. Finally, the totality of these factors and contexts provided the conditions for the emergence and dominance of the iron order of the Pahlavi government.

Bibliography

- Adamiyat, Fereydoun (1394), *Fekre Azadi Va Moghadame Nehzate Mahrote*, Tehran: Gostare [In Persian].
- Ahmadi, Hamid and Karamshaei, Sabriye (2017), "Iranian Constitutional Revolution, the problem of insecurity and its impact on the fringe of democracy", *Siasate quarterly*, Serial Namber (2) [In Persian].
- Amal Iranian (1392), *by Effort: Kave Bayat and Reza AzariShahrezaei*, Tehran: Shiraze Ketab [In Persian].
- Averi, Piter (1363), *Contemporary history of Iran from the establishment to the extinction of the Qajar dynasty*, Translate by: Mohammad Rafiei Mehrabadi, Tehran: Moasseseh Matboati Ataei [In Persian].
- BastaniParizi, Mohammadebrahim (1352), *Introduction of Tarikhe Kerman (Salariye)*, Tehran: Entesharate Ebnesina [In Persian].
- BastaniParizi, Mohammadebrahim (1354), *Introdaction of the Pighambare Dozdan*, Tehran: Amirkabir [In Persian].
- BastaniParizi, Mohammadebrahim (1377), *Hozorestan*, Tehran: Entesharate Arghavan [In Persian].
- BastaniParizi, Mohammadebrahim (1386), *Introduction and margins of Farmandehane Kerman*, Tehran Nashre Elm [In Persian].
- Bastanirad, Hassan (1382), *The role of Bechagchi tribe in the political and social developments of Kerman, Master's thesis in history*, Tehran: Research Institute of Humanities and Cultural Studies [In Persian].
- Bayat, Kave (1369), *Iran Va Jange Jahani Aval: Asnade Vezarate Dakhele*, Tehran: Sazmane Asnade melli Iran [In Persian].
- Bozan, Bari, Weaver, Eli, Pope de Wilde (2006), *A New Framework for Security Analysis*, translated by Alireza Tayeb, Tehran: Research Center for Strategic Studies [In Persian].
- Brown, Edward Granville (1380), *Iran's Constitutional Revolution*, Tehran: Kavir [In Persian].
- Carlo Ternzino, Pio (1363), *Russian and British Competitions in Iran and Afghanistan*, translated by Abbas Azarin, Tehran: Entesharate Elmi Va Farhangi [In Persian].
- Cronin, Stephanie (1387), *Iranian nationalism and state gendarmerie; Iran and the First World War*, Toraj Atabaki, Tehran: Nashre Ghoqnos [In Persian].
- Curzon, George. N. (1350), *Iran and the case of Iran*, vol. 2. Translation: A. Vahid Mazandarani. Tehran: Bongahe Tarjome Va Nashre Ketab [In Persian].
- Dolatabadi, Yahya (1371), *Hayate Yahya*, vol. 4, Tehran: Attar [In Persian].
- Etemadossaltane, mohammadhasankhan (1389), *Rozname Khaterate*, By Effort: Iraj Afshar. Tehran: Amirkabir [In Persian].
- Ghaemmaqami, Jahangir (1355), *Tarikhe Gendarmerie Iran*, Tehran: Ravabete Omomi Gendarmerie [In Persian].

65 Abstract

- Ghazimoradi, Hassan (2010), *Estebdad Dar Iran*, Tehran: Akhtaran [In Persian].
- Harding, Sir Arthur (1363), *Political Memoirs*, translated by Javard Sheikhul-Islami, Tehran: Makaze Nashre Daneshgahi [In Persian].
- Hedayat, Mehdighili (1375), *Khaterat Va Khatarat*, Tehran: Zovar [In Persian].
- Huntington, Samuel (1370), *Political order in societies undergoing transformation*, translated by Mohsen Salasi, Tehran: Nashre Elam [In Persian].
- Iraji, Naser (1378), *Eile Ghashghaei Dar Jange Jahani Aval*, Shiraz: Moassese Nashr Va Pajoheshe Shiraz [In Persian].
- Kermani, Nazimoleslam (1362), *Tarikhe Bidari Iranian*, Tehran: Nashre Agah [In Persian].
- Ketabe Abi: British Foreign Ministry's confidential reports on Iran's constitutional revolution* (1362), by Ahmad Bashiri, Tehran: Nashre no [In Persian].
- Maberly, James (1369), *Operations in Iran*, translated by Kaveh Bayat, Tehran: Rasa [In Persian].
- Malcolm, Sir Jan (1362), *History of Iran*, translated by Mirza Ismail Hirat, vol 2, Tehran: Yesavali [In Persian].
- Malekzadeh, Mehdi (1373), *Enghelabe Mashrote Iran*, Tehran: Entesharate Elmi [In Persian].
- Mirshnikov, L.Y. (1344), *Iran in the First World War*, translated by A. tobacco Tehran: Amir Kabir [In Persian].
- Mirza Saleh, Gholam Hossein (1366), *Jonbeshe Colonel Mohammad Taghi Khan Pesian according to the report of the British consulate in Mashhad*, Tehran: Nashre Tarikh publication [In Persian].
- Oconnor, Frederick (1376), *From the Constitution to the First World War (Memoirs of the British Consul in Tehran)*, translated by Hasan Zanganeh, Tehran, Shirazeh Publishing House [In Persian].
- Parviz, Afsar (1332), *Tarikhe Gandarmeri Iran*, Gom: Chapkhane Gom.
- Pourdavoud, Ebrahim (2535), *Farhange Irane Bastan*, vol. I. Tehran: Entesharate Daneshgahe Tehran [In Persian].
- Ramezani, Ruhollah (1400), *History of Iran's foreign policy; From the Safavid period to the end of the first Pahlavi*, translated by Ruhollah Eslami and Zainab Al-Badishian, Tehran: Nei Publishing House [In Persian].
- Roche, Gay (1385), *social changes*, translated by Mansour and Touqi, Tehran: Ney Publishing [In Persian].
- Sakma (National Documents Organization of Iran) Documents: 240-346; 999-40019; 293-793; 93-767; 240-14101; 240-10577; 210-8757; 310-60033; 293-3390; 296-7103.
- Sehatmanesh, Reza and Moradi Khalaj, Mohammad Mahdi (2017), "Explaining the rule of Khanin Bakhtiari in Kerman and Baluchistan (1330-1342 A. H.)", *Historical Researches of Iran and Islam*, vol. 12, no. 22.
- Sepehr, Ahmadali (1362), *Iran Dar Jange Bozog*, Tehran: Adip [In Persian].
- Shirazi, Mohammadmasoum Nayebohsadr (1345), *TraegholHaghayegh*, Tehran: Ketabforoshi Barani [In Persian].
- Sykes, Sarpersi A (1336), *History of Iran*, vol. 2, translated by Mohammad Taqi Fakhr Da'i, Tehran, Duniya Kitab [In Persian].
- Sykes, Sarpersi B (1336), *Sarpersi Sykes' travel book or ten thousand miles in Iran*, translated by Hossein Saadat Nouri, Tehran, Ibn Sina Publications [In Persian].

- Vaziri Kermani, Ahmadalikhan (1352), *Tarikhr Kerman (Salarieh)*, by effort: Mohammadebrahim Bastani Parizi, Tehran: Entesharate Ebnesina [In Persian].
- Vaziri Kermani, Ahmadalikhan (1376), *Goghrafiaye Kerman*, by efort Mohammadebrahim Bastani Parizi. Tehran: Anjomanr Mafakhere farhangi [In Persian].
- Ward, Steven R. (2014), *Immortal: A Military History of Iran and Its Armed Forces*, Washington D.C., Georgetown university press.
- Wright, Dennis (1368), *Englishmen among Iranians*, translated by Iskandar Deldam, Tehran: BehAfarin [In Persian].
- Yousefifar, Shahram (1387), "Iran's rural society based on the middle period", *the book of the month of history and geography*, no. 123.

مؤلفه‌ها و مسائل نظم و امنیت ایالت کرمان از جنگ جهانی اول تا استقرار دولت پهلوی

رضا بیگدلو*

جمشید روستا**

چکیده

موقعیت جغرافیایی، ساختار سیاسی، و ویژگی‌های اجتماعی باعث شده که امنیت به مسئله‌ای مهم و تاریخی در جامعه ایرانی تبدیل شود. ایالت کرمان همانند دیگر مناطق کشور از این عوامل و ویژگی‌ها تأثیرپذیر بوده است. نظم و امنیت ایالت کرمان در برهه تاریخی جنگ جهانی اول تا برآمدن دولت پهلوی تحت تأثیر عوامل متعدد داخلی و خارجی دچار وضعیتی شکننده و بحرانی شده بود. این پژوهش باتوجه به عوامل متعدد تأثیرگذار بر امن و ناامنی این ایالت بر آن است تا با بهره‌گرفتن از روش تحلیل تاریخی به این پرسش پاسخ دهد که مؤلفه‌های اساسی تأثیرگذار بر نظم و امنیت ایالت کرمان در برهه تاریخی جنگ جهانی اول تا برآمدن دولت پهلوی کدام بودند و ایالت کرمان از منظر نظم و امنیت در مقطع زمانی مذکور چه شرایطی داشت؟ یافته‌های پژوهش با بررسی منابع تاریخی و تحلیل متون به‌دست‌آمده نشان‌دهنده آن است که نظم و امنیت ایالت کرمان تابعی از نظم و امنیت کشور در این مقطع زمانی بوده است. باین‌حال، برخی عوامل خاص این ایالت هم‌چون موقعیت جغرافیایی، تأثیر حضور و فعالیت نیروهای نظامی و سیاسی کشورهای درگیر در جنگ جهانی، ضعف مفرط دولت مرکزی و ایالتی، و ناکارآمدی نهادهای برآمده از دولت‌های مشروطه وضعیت بحرانی را برای نظم و امنیت ایالت پیش آورده بود. این شرایط تا برآمدن نظم آهنین دولت اقتدارگرای پهلوی کماکان برقرار بود.

کلیدواژه‌ها: کرمان، نظم و امنیت، انگلیس، مشروطیت، پلیس جنوب.

* دانشیار تاریخ، پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی (نویسنده مسئول)، bigdelor@gmail.com

** دانشیار تاریخ، دانشگاه شهید باهنر کرمان، jamshidroosta@uk.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۴

۱. مقدمه

برهه تاریخی آغاز جنگ جهانی اول تا شکل‌گیری دولت پهلوی (۱۲۹۳-۱۳۰۴ ش) دوره بسیار مهمی از منظر تحولات سیاسی، اجتماعی، و مخصوصاً امنیتی- انتظامی کشور ایران و به‌ویژه ایالت کرمان است. مجموعه‌ای از عوامل داخلی و خارجی سبب شده بود که ناامنی، بی‌ثباتی، و بی‌نظمی پدیده غالب این سال‌های ایالت کرمان گشته و به‌نوعی وضعیت بحرانی را در این زمینه رقم بزند. ویژگی‌های جغرافیایی و ساختارهای سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی در تشکیل وضعیت‌های امن و ناامنی و نظم و بی‌نظمی مؤلفه‌های بسیار مهمی بودند که همواره بر شرایط امنیتی و انتظامی ایالت تأثیرگذار بودند. علاوه‌براین‌ها، این برهه تاریخی مصادف با روی‌دادها، وقایع، و عوامل داخلی و خارجی مؤثری بود که به‌شدت این شرایط را متأثر می‌ساخت. بعد از انقلاب مشروطه، هنوز پایه‌های نظام جدید مستقر و مستحکم نشده بود که دخالت کشورهای روس و انگلیس و نیز استبداد داخلی شرایط سیاسی و اجتماعی را متزلزل کرد. جنگ جهانی اول به‌عنوان مهم‌ترین روی‌داد سیاسی و نظامی تاریخ جهان تا آن روزگار به‌شدت بر شرایط سیاسی، اجتماعی، و حتی نظامی کشور اثر گذاشت. منطقه جنوب شرق و به‌ویژه ایالت کرمان یکی از کانون‌های درگیری و فعالیت عوامل کشورهای درگیر در جنگ جهانی شد. در بعد داخلی، انقلاب مشروطه باعث شد کرمان کانون فعالیت‌ها و جنبش‌های سیاسی، اجتماعی، و مذهبی- قومی شود. به‌طور کلی، شرایط این سال‌ها هم از بُعد عوامل داخلی و هم عوامل خارجی به‌گونه‌ای بود که وضعیت امنیتی و انتظامی حالت خاص و بحرانی را به خود گرفت، لذا این پژوهش بر آن است که با تحلیل و بررسی مهم‌ترین عوامل تهدیدکننده نظم و امنیت شرایط امنیتی منطقه کرمان را از ابعاد مختلف موردبررسی قرار دهد و علل و زمینه‌های تأثیرگذار بر این وضعیت و عملکرد نهادهای مختلف بر آن را موردبررسی قرار دهد و به این سؤال پاسخ دهد که وضعیت امنیتی- انتظامی کرمان در سال‌های جنگ جهانی اول تا برآمدن دولت پهلوی چگونه بود و مهم‌ترین عوامل مؤثر بر آن کدام بودند؟

۱.۱ روش پژوهش

این پژوهش از نوع پژوهش‌های تاریخی است که باتوجه به ماهیت موضوع، در مرحله گردآوری اطلاعات با مراجعه به منابع تاریخی، تحقیقاتی، و اسنادی به‌روش کتابخانه‌ای و در مرحله تبیین به‌شیوه توصیفی- تحلیلی بر مبنای پرسش ارائه‌شده انجام می‌شود. روش تحلیل عمدتاً براساس استقرا استوار است، به این معنی که با مراجعه به داده‌ها شامل متون، مدارک، و شواهد باقی‌مانده می‌کوشد به نوعی جمع‌بندی نظری دست یابد.

۲.۱ پیشینه پژوهش

درمورد موضوع این مقاله به صورت مستقل اثری به دست نیامد، با این حال، برخی پژوهش‌ها درباره موضوع این مقاله به نگارش درآمده است. از جمله مقاله «تبیین اهداف سیاسی بریتانیا در ایالت کرمان از جنگ جهانی اول تا انقراض دولت قاجار» از محرابی‌زاده و دیگران (۱۳۹۸). موضوع مقاله برنامه‌ها و سیاست‌های دولت انگلستان برای سال‌های جنگ جهانی اول و پس از آن است که در لایه‌لای آن‌ها به مسئله امنیت در این ایالت هم اشاراتی شده است. مقاله «تبیین حکومت خوانین بختیاری در کرمان و بلوچستان (۱۳۳۰-۱۳۴۲ ق)»، توسط صحت‌منش و دیگران (۱۳۹۷) به سیاست انگلستان در به کارگماشتن خوانین بختیاری برای تأمین منافع آن دولت در این ایالت اشاره دارد که این خوانین با چه سازوکارهایی امنیت منافع انگلستان را تأمین می‌کردند. آثار استاد دکتر محمدابراهیم باستانی پاریزی مخصوصاً حواشی ایشان بر منابع تاریخ کرمان در موضوع این مقاله بسیار اهمیت دارد. هرچند نوشته‌های ایشان برگرفته شده از آثار کسانی چون سایکس و وزیری است و ایشان به روی داده‌های سیاسی و اجتماعی نظر داشتند تا مسائل امنیتی و انتظامی، با این حال، رجوع به نوشته‌های ایشان برای هر پژوهش‌گر تاریخ کرمان لازم و بایسته است. کمالی لری (۱۳۹۹) در پایان‌نامه خود با عنوان «بررسی تحولات سیاسی و اجتماعی کرمان در جنگ جهانی اول» تحولات سیاسی و اجتماعی کرمان در طی جنگ جهانی اول را مورد تحلیل قرار داده و در بررسی موضوعات سیاسی و اجتماعی، از آن‌جاکه وضعیت ناامنی و بی‌ثباتی وجه بارز وضعیت این دوران بوده، به ناامنی و نابه‌سامانی اوضاع هم اشاراتی کرده است. باستانی راد (۱۳۸۲) در پایان‌نامه خود به نقش ایل بچاق‌چی در تحولات سیاسی و اجتماعی کرمان پرداخته است و از آن‌جاکه ایل بچاق‌چی یکی از نیروهای سیاسی و اجتماعی بود که در متن بسیاری از حوادث و موضوعات مربوط به امنیت و ناامنی بود، از این منظر دارای اهمیت و شایسته توجه است. نوآوری این مقاله در نوع و ماهیت پژوهش و بررسی دوره مزبور از منظر عوامل داخلی و خارجی تأثیرگذار بر امنیت و نظم ایالت کرمان است.

۲. وضعیت اجتماعی، سیاسی، و اقتصادی کرمان

کرمان را از گذشته دارالامان خوانده‌اند. دارالامان خواندن کرمان چه‌بسا کنایه‌ای از مسئله‌مندی امر امنیت و انتظام در ایالت کرمان بوده باشد. کرمان منسوب به طایفه‌ای دانسته شده که نام آن «کارا» یا «کاری» بوده و کارمانیا به معنای محل و مکان طایفه کاری است (پورداد ۲۵۳۵: ۱۶).

در گذشته نام کرمان را گواشیر، بردشیر، یا بردسیر می خواندند که دارالملک ایالت کرمان بود و بنای آن را به گشتاسب نسبت داده اند (وزیری ۱۳۷۶: ۱۰۲).

ایالت کرمان در جنوب شرقی ایران از سمت شرق به بیابان لوت و سیستان و بلوچستان، از غرب به ایالت فارس، از جنوب به سواحل دریای عمان و بندر جاسک و قسمت هایی از لارستان و مکران، و از شمال به یزد و بیابان لوت محدود می شد. وسعت آن در اواخر دوره قاجاریه حدود ۱۱۷۰۰۰ کیلومتر مربع بوده است. در کتاب *جغرافیای کرمان* وزیری، که به سال ۱۲۹۵ ق نوشته شده، موقعیت جغرافیایی ایالت کرمان را چنین ترسیم می کند:

مجملاً کرمان از سمت شرق همه جا به صحرای لوط متصل است به خراسان و عرض آن به صحرای لوط. در بیش تر جای ها تقریباً پنجاه فرسخ است و شرق حقیقی کرمان، قائنات است و شرق شمال آن ولایات طبس و شرق جنوبی آن ملک سیستان و از سمت جنوب متصل است به مکران که این زمان بلوچستان گویند و از سمت مغرب به خاک فارس وصل می شود و از جانب شمال می رسد به خاک یزد و گوشه همان صحرای لوط (همان: ۹۵).

نایب‌الصدر شیرازی نویسنده *طرائق الحقایق*، که در زمان ناصری از کرمان دیدن کرده است، کرمان را چنین معرفی می کند:

کرمان مملکتی وسیع است. ولایات کثیره و قرای معموره از ییلاق و قشلاق دارد. واقع است میانه فارس و خراسان و مکران و سجستان. شمالش مفاضة [بیابان] خراسان، جنوبش خلیج فارس و شرقی آن مکران و مفاضة مابین مکران و بحرین است از عقب بلوچستان و غربی آن ارض فارس است و دارالحکومه آن را نیز کرمان گویند و نام اصلی آن گواشیر [بوده است] (شیرازی ۱۳۴۵: ج ۳، ۷۳۱).

ایالت کرمان در دوره قاجاریه به هجده ناحیه تقسیم می شد که شامل چندین شهر، بلوک، و قصبه است و این نواحی شامل کوه پایه، راور، زرنده، کوهبنان، خنمان در غرب، رفسنجان، انار، پاریز، و سیرجان در جنوب غربی، بردسیر، اقطاع، ارزو، رابر، جیرفت، رودبار، بشاگرد، بم، نرماشیر، رابن، ساردو، و خبیص (شهداد) است (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۵۹).

کرمان از ایالاتی بوده است که از جهات مختلفی دارای اهمیت بوده و یکی از جهات اهمیت این سرزمین موقعیت ویژه جغرافیایی آن است. کرمان در طول تاریخ از منظر راه های ارتباطی و موقعیت جغرافیایی خود دارای اهمیت بوده است. در گذشته تاریخی، کرمان و سیرجان در مسیر شاهراه اصلی جنوب غرب به جنوب شرق ایران قرار داشته است؛ راهی که از سیرجان به بردسیر دوروزه راه بوده و از آن جا به چترود و راور و سپس از طریق کویر به

مؤلفه‌ها و مسائل نظم و امنیت ایالت کرمان از ... (رضا بیگدلو و جمشید روستا) ۷۱

خراسان و جاده اصلی ابریشم منتهی می‌شد و جنوب شرقی و غربی سواحل خلیج فارس را به آسیای میانه متصل می‌ساخت. از منظر تجاری، کرمان شاه‌راه تجاری خلیج فارس بوده که از طریق هرمزگان و بندرعباس به دریا متصل می‌شد (وزیری ۱۳۷۶: ۱۰۲).
کرزن در اهمیت تجاری کرمان می‌نویسد:

کرمان همان کارمانیای قدماست و در حاشیه صحرای کبیر و در نقطه تلاقی چهار جاده عمده جنوبی و شرقی واقع شده است و به همین مناسبت همواره بازار بزرگ تجارتي و مسیر حمل‌ونقل کالاها بین خلیج فارس و بازارهای مهم خراسان و بخارا و بلخ بوده است (کرزن ۱۳۵۰: ج ۲، ۲۹۶).

بنابراین، از منظر موقعیت جغرافیایی، کرمان راه ارتباطی با هند و چین و اروپا بوده است. بدین ترتیب، از وقتی که پای اروپاییان در زمان قاجاریه به ایران باز شد، کرمان اهمیت مضاعفی یافت. کرمان به واسطه راه ارتباطی دریایی خلیج فارس نقطه ورود مظاهر و کالاهای تمدن جدید غربی شد و به دلایل متعددی از نظر سیاست‌های بریتانیا بسیار با اهمیت گردید (آوری ۱۳۶۳: ۱۵۵).

جنوب شرق ایران در مقایسه با بقیه نقاط کشور ایران کم‌تر مساعد برای سکونت است و جمعیت کم‌تری را در خود جای داده است. سایکس در سال‌های جنگ جهانی می‌نویسد که تعداد جمعیت این ایالت بالغ بر ۷۵۰ هزار نفر است که پاره‌ای یک‌جانشین و اکثر آن‌ها ایلات چادر نشین است. تعداد نفوس کرمان و حومه آن حدود پنجاه هزار نفر است که از منظر مذاهب و فرق به شرح ذیل بوده است: شیعه ۳۷۰۰۰ نفر، سنی ۷۰ نفر، بهایی ۳۰۰۰ نفر، ازلی ۶۰ نفر، شیخی ۶۰۰۰ نفر، صوفی ۱۲۰۰ نفر، یهودی ۷۰ نفر، زرتشتی ۱۷۰۰ نفر، و هندو ۲۰ نفر (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۲۲۸). کرمان محل سکونت ایلات متعددی بوده است. از ایلات عمده کرمان قنلو، سرخی عرب‌خان، بدوئی، بدوئی حاج کاکایی، غربا، سیاه جل، سرگداری، پشت‌گداری، ازاحه، یونسی، یعقوبی، عسکر سیرجانی، غیائی، حافظی، مزتک، قماچائی، بلوچ، پشت‌کوهی، افشارعموئی، شیخ کوه‌سفیدی، و غیره است که مجموعاً ۳۲۳۲ خانوار می‌شدند (همان: ۱۰۳).

۳. عوامل مؤثر بر نظم و امنیت در کرمان

نظر به وضعیت جغرافیایی، سیاسی، و اجتماعی مهم‌ترین عوامل مؤثر در نظم و امنیت این دوره تاریخی ایالت کرمان را به شرح زیر می‌توان برشمرد:

۱.۳ کژکارکردی دولت

کارویژه اساسی دولت برقراری نظم و امنیت در کشور و مرزهای آن است. اقتدار و نیرومندی دولت عامل مؤثری در وضعیت انتظامی-امنیتی هر کشوری محسوب می‌شود (بوزان ۱۳۸۶: ۱۲۶). به‌خاطر ماهیت استبدادی دولت در تاریخ ایران، خود دولت برخی مواقع به عامل ناامنی تبدیل می‌شد (قاضی مرادی ۱۳۸۰: ۳۲۱). در صورتی که پادشاهی عادل در رأس قدرت نبود و یا نظارت بر کارگزاران سستی می‌گرفت خود دولت عامل ناامنی می‌شد (مالکم ۱۳۶۲: ۷۲۷). کارکرد امنیت‌سوزانه دولت و کارگزاران دولتی در آثار انتقادی قاجار دیده می‌شود. ازجمله مقاله «مذهب دیوانیان» میرزا ملکم است که در آن کارگزاران دیوانی و مأموران نظامی را عامل ظلم و ناامنی می‌خواند (آدمیت ۱۳۹۴: ۱۲۵).

درازدستی و امنیت‌سوزی دولت و کارگزاران آن باوجود انقلاب مشروطه کمابیش تداوم داشت. در کرمان، موارد متعددی از این‌گونه امنیت‌زدایی توسط دولت و حاکمان ایالتی وجود داشت. برای نمونه، در منابع اشاره‌شده، شهربابک که در جلگه حاصل‌خیزی واقع شده که به کهن‌دل‌خان افغانی تیول داده شده بود، از هیچ‌گونه تعدی و اجحاف نسبت به رعایا خودداری نمی‌کرد. وی هر ساله پنج مرتبه مالیات وصول می‌کرد و علاوه بر آن مأموران وی به غارت دهات اطراف پرداخته و مردم را از هر جهت در فشار قرار می‌دادند (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۱۰۸). نوشته‌ها و گزارش‌ها حکایت از زیاده‌ستانی و ظلم و فشار مالیاتی بر مردم کرمان دارد. در اواخر عهد ناصری به بعد، حکومت ایالات و ولایات ازجمله کرمان را به‌مقاطعه می‌گذاشتند. اعتمادالسلطنه آورده که حکومت کرمان حراج است و حسام‌السلطنه هشتاد هزار تومان به شاه و صدویست هزار تومان به صدراعظم می‌دهد (اعتمادالسلطنه ۱۳۸۹: ۱۰۶۹). رفتار چنین حاکمانی با مردم قابل‌پیش‌بینی بود. در بسیاری مواقع چند برابر مالیات از رعیت گرفته می‌شد. سایکس می‌نویسد:

در این ایام، بنا به معمول سابق زمام امور ایالت کرمان به یک والی واگذار و مشارالیه مسئول وصول و ایصال مالیات‌های معمولی است و علاوه بایستی مبلغی به شاه و وزرا پیش‌کش تقدیم کند. در سال ۱۹۰۰، مجموع کل مالیات سی‌صد و ده هزار تومان یا شصت و سه هزار پوند بود. درحالی‌که مالیات‌های پرداختی اهالی به نود هزار پوند و پیش‌کش شاه به دو هزار پوند بالغ می‌شد (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۶۱).

به‌منظور دریافت مالیات ولایات و ایالات، آن‌ها را به‌مزایده می‌گذاشتند و افراد سرشناسی به‌عنوان ضابط مأمور جمع و جبایت مالیات می‌شدند و انواع زیاده‌ستانی و ظلم و ستم رواداشته

می‌شد. بسیاری از مردم روستاها و کشاورزان فراری می‌شدند و بسیاری از املاک به‌خاطر تحمیلات مالیاتی ضبط می‌شد (نجم‌الدینی ۱۳۷۶: ۶۹). ناظم‌الاسلام کرمانی به این زیاده‌ستانی‌های مالیاتی و ستم‌های مأموران اشارات متعددی دارد (ناظم‌الاسلام کرمانی ۱۳۶۲: ج ۱، ۲۳۴). علاوه‌بر مالیات‌های مرسوم، از انواع مالیات‌های اضافی چون مالیات «سرشمار» که به‌ازای هر نفر گرفته می‌شد و «گوش خری» که به‌ازای هر الاغ دریافت می‌شد و «پاکاری» به‌ازای هر خرمنی مقدار معینی گندم و کاه می‌گرفتند. در برخی موارد، خود مأموران دولتی دست به احتکار غلات زده و پس از کم‌یابی آن را به چند برابر قیمت می‌فروختند (عیسوی ۱۳۸۸: ۶۳).

نابه‌سامانی و بی‌ثباتی در دولت ایالتی بعد از مشروطه و مخصوصاً سال‌های جنگ جهانی اول و عدم کنترل مأموران و کارگزاران حکومتی و فعالیت نیروهای گریز از مرکز ناامنی را افزایش می‌داد. برای نمونه، بعد از عبدالحسین میرزا فرمانفرما، پسرش نصرت‌الدوله فیروز در سال ۱۳۲۳ به‌عنوان حاکم به کرمان آمد، اما وی به خیال تحصیل در اروپا افتاد و حکومت کرمان را رها کرد (همت کرمانی ۱۳۶۴: ۳۷۶). هم‌چنین، بعد از انقلاب مشروطه در سال ۱۳۲۶ از رمضان تا دهم محرم به‌مدت پنج ماه کرمان بدون حاکم از سوی حکومت رها شده بود. بدین جهت، تهاجم و حملات عشایر فارس به تمامی کرمان و غارت اموال هم‌راه با کشتار تداوم داشت (کتاب‌آبی ۱۳۶۲: ۱۴۳). بحران امنیت در این سال‌ها تا به‌حدی بود که تا حدود زیادی بلوچستان از نفوذ و سلطه حکومت کرمان بیرون رفت (کمالی لری ۱۳۹۹: ۱۲).

۲.۳ ناکارآمدی نیروهای نظامی - انتظامی

نیروی نظامی دولت قاجاریه نتوانست در عمل به وظایف خود در حفظ امنیت مرزی، برقراری امنیت راه‌ها، و نظم شهرها عملکرد موفق‌تری داشته باشد. باوجود نوسازی‌هایی که صورت گرفته و نهادهای نظامی جدیدی که ایجاد شد ناکارآمدی، درهم‌ریختگی ساختاری، و ناتوانی در مقابله با عوامل مخل نظم و امنیت خارجی و حتی داخلی کارآمدی شایسته‌ای نداشتند. عدم وحدت ساختاری یکی از مشکلات نیروهای نظامی قاجار و عصر مشروطه بود. عمده قوای نظامی - انتظامی سازمان‌یافته ایران در این سال‌ها عبارت بودند از:

۱.۲.۳ دیویزیون قزاق

امتیاز بریگاد قزاق یکی از مهم‌ترین امتیازاتی بود که در عصر ناصرالدین‌شاه به روس‌ها واگذار شد. کلنل دومانتویچ، فرمان‌ده بریگاد قزاق در ایران، یک ناسیونالیست روسی بود که به

مأموریت خود به چشم بخشی از رقابت بزرگ روسیه با انگلیس نگاه می‌کرد. این امر بهانه به دست انگلیسی‌ها می‌داد تا آن‌ها هم قراول و سرباز انگلیسی و هندی در سفارت‌خانه و کنسول‌گری‌های خود داشته باشند (هاردپینگ ۱۳۶۳: ۴۲). نیروهای قزاق از دید مشروطه‌خواهان مشروعیت لازم را دارا نبودند، به علت آن‌که معمولاً فرمان‌بری از دولت روسیه داشتند و روس‌ها آن‌ها را ابزار سیاسی و نظامی خود می‌دیدند (مابرلی ۱۳۶۹: ۴۲). نیز به خاطر سرسپردگی به روسیه و محمدعلی شاه مخالف مشروطه و طرفدار رژیم استبدادی بودند. از سوی دیگر، قزاق‌ها به خاطر اقداماتشان بدنام و منفور بودند. برخی از افراد قزاق دست به دزدی، غارت‌گری، و اخاذی می‌زدند (کرونین ۱۳۷۷: ۳۸).

۲.۲.۳ ژاندارمری

ژاندارمری به عنوان یکی از مهم‌ترین دستاوردهای انقلاب مشروطه ادامه روند دامنه‌دار نوسازی نیروهای نظامی و انتظامی ایران در عصر قاجاریه بود. این اقدام مشروطه‌خواهان را باید یک اقدام واکنشی نسبت به عملکرد نیروهای قزاق و همچنین ناامنی‌های فزاینده در کشور دانست. مشروطه‌خواهان امیدوار بودند از ژاندارمری به عنوان نیرویی جهت برقراری نظم و امنیت، اجرای دستورهای دولت مرکزی، جمع‌آوری مالیات، و تأمین امنیت تجارت استفاده کنند تا بهانه برای مداخلات خارجی را نیز کاهش دهند (Ward 2014: 105؛ مابرلی ۱۳۶۹: ۴۲). مشروطه‌خواهان انتظار داشتند نیروی ژاندارمری جدید طرفدار نظام مشروطه و قائل به ارزش‌های ملی‌گرایانه باشد و در مقابل دولت و مجلس پاسخ‌گو باشد. آن‌ها به ژاندارمری به عنوان نیرویی می‌نگریستند که نیاز کشور به یک نیروی متمرکز و کارآمد نظامی را برطرف ساخته و بتواند به عنوان بازوی دولت برای اجرای اصلاحات سیاسی، اقتصادی، و اجتماعی باشد (کرونین ۱۳۷۷: ۳۸). در علل تشکیل ژاندارمری باید به فشارهایی که از ناحیه دو کشور روس و انگلیس بر ایران وارد می‌شد نیز اشاره کرد، زیرا این دو کشور به بهانه نبود امنیت برای اتباع و تجار خود اقدام به وارد کردن نیروهای نظامی خود به خاک ایران کرده بودند (معتضد ۱۳۸۳: ۷۱۸). نیروهای قزاق در کرمان حضور و عملیاتی نداشتند، اما نیروی ژاندارمری در ایالت کرمان همانند فارس و اصفهان مستقر شد (مابرلی ۱۳۶۹: ۴۲). با این حال، به علت بی‌ثباتی سیاسی، ضعف بنیه مالی دولت، و درگیر شدن ژاندارمری در جریان‌های سیاسی - نظامی به نفع آلمان در دوره مورد بحث نتوانست به عنوان نیروی کارآمد در تأمین نظم و امنیت ظاهر شود و در نهایت بیش‌تر افراد آن در کرمان و فارس جذب تشکیلات پلیس جنوب شدند.

۳.۳ تهدیدگران نظم و امنیت

از زمان مرگ ناصرالدین‌شاه به بعد ناامنی و مخصوصاً راهزنی روند فزاینده‌ای یافته بود، به‌طوری‌که به‌نظر برخی از شاهدان اوضاع، فقدان امنیت مالی و جانی منجر به وقفه در فعالیت‌های اقتصادی شده و کشور را دچار فقر کرده بود. به‌خاطر نبود اقتدار دولت برخی از ایلات به راهزنی و غارت مشغول شده بودند تا به جایی که از مالکان بزرگ و تجار باج می‌گرفتند (همان: ۳۱۵). به‌دنبال انقلاب مشروطه، راهزنان و اشرار تجارت را مخصوصاً در زمان جنگ دچار رکود ساختند، به‌طوری‌که تعداد زیادی از تجار دچار ورشکستگی شدند (آمال/ ایران‌یان ۱۳۹۲: ۵۲۸).

این وضعیت سیاسی- اجتماعی زمینه را برای غارت‌گری و راهزنی برخی از ایلات و گروه‌های خودسر فراهم ساخت. در سال ۱۳۲۶ اسفندیارخان رئیس ایل بیچاق‌چی با راهزنی و اعمال خشونت‌بار باعث ترس و وحشت اهالی گردید (کتاب آبی ۱۳۶۲: ۱۶۶). قره‌سوران‌ها، که خود مجری نظم و قانون بودند، در این وضعیت بحرانی و هرج‌ومرج خود به راهزنی پرداختند (قائم‌مقامی ۱۳۵۵: ۷۹). بیچاق‌چی‌ها، که مهم‌ترین قره‌سوران راه‌های تجاری کرمان تحت فرمان اسفندیارخان و حسین‌خان بودند، به راهزنی هم مشهور بودند (ایرجی ۱۳۷۸: ۳). این درحالی بود که حسین‌خان بیچاق‌چی از فرمان‌دهی قره‌سوران به درجه سرتیپی ژاندارمی رسیده بود (پرویز ۱۳۳۲: ۱۹). در چنین وضعیتی، دریافت مالیات‌ها به‌تعمیق افتاده و راهزنان بلوچ در سال ۱۳۳۱ تا بم، نرماشیر، خبیص، و راور به‌غارت‌گری پرداختند (باستانی پاریزی ۱۳۵۴: ۱۱۵).

اسناد و شواهد متعدد نشان‌دهنده آن است که کرمان از طرف بلوچستان و فارس در معرض تهاجم اشرار و غارت‌گران قرار داشت. یکی از دل‌مشغولی‌های حاکمان کرمان امنیت‌سازی در بلوچستان بود که تا اواخر دوره قاجار حداقل به‌لحاظ نظری جزئی از کرمان به‌شمار می‌رفت. قشون‌کشی به بلوچستان برای ایجاد امنیت و در برخی مواقع غارت‌گری حاکمان کرمان هزینه‌هایی را برای دولت به‌بار می‌آورد (ساکما، ۳۴۶-۲۴۰؛ ۴۰۱۹-۹۹۹). ایالت کرمان در بسیاری برهه‌های زمانی در معرض تهاجم غارت‌گران بلوچ بود (ساکما، ۷۹۳-۲۹۳). گزارش‌های متعددی از حملات و تهاجمات بلوچ‌ها در دوره قاجار و در دوره مشروطه به بعد وجود دارد (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۱۰۸؛ ساکما، ۷۶۷-۲۹۳؛ ۱۴۱۰۱-۲۴۰؛ ۱۰۵۷۷-۲۴۰). از نوشته‌های سایکس نیز چنین برداشت می‌شود که بلوچ‌ها مداوم به مناطق ایالت کرمان حمله و آن‌جا را غارت می‌کردند: «حور قریه کوچکی است که چند خانوار سرباز برای جلوگیری از

حملات و تهاجم بلوچ‌ها در آن سکونت نموده‌اند» (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۵۱). وضعیت به‌گونه‌ای بود که دولت انگلستان در جهت تأمین منافع خود به خوانین بلوچ مقرری پرداخت می‌کرد (۱۵۶۵-۲۹۳). ایلات عرب نیز در مواقع نابه‌سامانی روستاها را مورد حمله و غارت قرار می‌دادند (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۱۰۸). ایلات بهارلو در راه تجاری کرمان - بندرعباس در راه‌زنی فعال بودند و در زمان جنگ بر ضد منافع انگلستان عمل می‌کردند (مابرلی ۱۳۶۹: ۲۷۴). بسیاری از مناطق ایالت در معرض تهاجم غارت‌گران بود. سایکس در مورد منطقه پاریز می‌نویسد این منطقه در ارتفاع سه هزار پایی است و اگر اولین نقطه ورود مهاجمان و غارت‌گران فارسی نبود، خیلی زود رو به آبادی می‌گذاشت. از قرار معلوم این وضع ناگوار از مدت‌ها پیش سابقه داشته و با آن‌که با تجهیزات خیلی مختصر رفع مزاحمت اشرار امکان‌پذیر است، اما باز هیچ‌یک از مأموران دولتی تاکنون اقدامات مجدانه‌ای در این مورد نکرده‌اند (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۱۰۶).

۴.۳ انقلاب مشروطه و ناامنی ناشی از آن

شرایط بعد از انقلاب مشروطه ایران را می‌توان با مفهوم آنومی توضیح داد. آنومی پدیده‌ای است که نظم و امنیت اجتماعی جوامع سنتی در معرض مدرنیزاسیون را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. نوسازی معمولاً به تغییرات در ساختارهای اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، نظامی، و اقتصادی منجر شده و بر ارزش‌ها، هنجارها، و وظایف سازمان‌های یک جامعه اثر گذاشته و چنان‌چه تغییر اجتماعی نیرومند باشد، موجب تأثیر در تعادل سیستم می‌گردد (روشه ۱۳۸۵: ۳۰). از هم‌پاشیدگی نهادهای سنتی می‌تواند از هم‌گسیختگی روان‌شناختی و بی‌هنجاری به‌بار آورد، اما درست در همین شرایط است که نیاز به تعلق‌ها و وفاداری‌های نوپدید را ایجاد می‌کند (هانتینگتون ۱۳۷۰: ۶۱). علت اساسی آنومی سیاسی - اجتماعی در جوامع در حال‌گذار به‌خاطر از بین رفتن نظم پیشین و عدم استقرار نظم نوین است. به‌نظر می‌رسد جامعه ایران اواخر عهد قاجار یک جامعه آنومیک بود، زیرا نهادهای سنتی نظامی و انتظامی دچار سستی و ضعف شده و نهادهای نو نیز جایگاه درستی پیدا نکرده و در ایفای نقش و کارویژه‌های خود ناتوان بودند. در دولت قاجار، معمولاً نظم و قانون شکننده‌ای حاکم بود و مردم از شاه و حکام ولایات و حکمرانان تعیین‌شده اطاعت نسبی می‌کردند. دولت مرکزی تلاش می‌کرد هرازگاهی به‌طور ضربتی با اعزام نیروی نظامی به مناطق پر آشوب اقدام به سرکوبی شورشیان و راه‌زنان کند، اما با استقرار مشروطه و کاهش قدرت شاه و ناتوانی و ناکارآمدی نهادهای جدید، کشور دچار بی‌نظمی و آشفتگی و خشونت بسیار شد؛ وضعیتی که از ویژگی‌های مهم این دوره محسوب

می‌شد (اوکانر ۱۳۷۶: ۳۸، ۳۹). در این دوره، به سبب تغییر در ساختار حکومت و نبود تمرکز و عدم تثبیت دولت و آزادی نسبی به دست آمده ناامنی و احساس ناامنی تشدید شد. به خاطر تأثیر عوامل متعدد داخلی و خارجی و کژکارکردی نهادهای سستی مانند سلطنت و دربار و نیروهای سستی نظامی و نهادهای نوین مشروطه مانند مجلس، انجمن‌ها، و حتی نیروهای نظامی نوین مانند ژاندارمری نتوانستند ناامنی را کاهش دهند و گاهی خود به دلیل ناتوانی و ناکارآمدی به آن دامن زدند. براساس گزارش‌ها، بعد از انقلاب مشروطه سراسر کشور دست‌خوش هرج و مرج، آشفتگی، غارت، و چپاول شد و بی‌نظمی فزاینده کشور را در بر گرفت. به نقل از کنسول انگلستان در فارس «کاروان‌ها غارت شده‌اند، اتباع بیگانه مورد حمله و دست‌برد قرار گرفته‌اند، عشایر شورش کرده‌اند، راه‌زنان مردم را به وحشت انداخته و شهرهای مهم را غارت کرده‌اند و جاده‌های جنوبی برای تجارت ناامن شدند» (اوکانر ۱۳۷۶: ۵۱).

به دنبال انقلاب مشروطه برخورد فرق و مذاهب، انجمن‌ها، و احزاب بر ناامنی افزودند. مخالفت شیخیه و رهبر آن حاج زین‌العابدین خان با مشروطه در کرمان بر نابه‌سامانی اوضاع کرمان افزود (ملک‌زاده ۱۳۷۳: ۸۹۸). حضور برخی از افراد شیخیه در انجمن ایالتی کرمان منجر به تعارض و تقابل آن‌ها با مشروطه‌خواهان و بروز بی‌نظمی بیش‌تر در کرمان شد (مهدوی فرد ۱۳۹۱: ۱۲۷). درگیری بابیه و شیخیه شدت یافت، تا به حدی که به خاطر اوج‌گیری درگیری بابیه و شیخیه، محمدکریم خان رهبر شیخیه به تهران احضار شد (نجم‌الدینی ۱۳۷۶: ۱۱۲؛ کمالی لری ۱۳۹۹: ۲۱).

در این دوره، نهادهای سستی مانند سلطنت و دربار، قشون نظامی، و نهادهای نوین مشروطه مانند مجلس و انجمن‌ها نتوانستند برای کاهش ناامنی اقدام مؤثری انجام دهند، بلکه به خاطر ناتوانی و ناکارآمدی خود به این ناامنی‌ها دامن زدند. برای نمونه، دموکرات‌های کرمان، که در برخی مواقع جای‌گزین دولت در امنیت‌سازی می‌شدند، به طرف‌داری از آلمان وارد معرکه شده و بانک انگلستان را مصادره و سیم تلگراف را قطع کردند (باستانی پاریزی ۱۳۵۴: ۱۲۶). تأثیر ناامنی بر روند سیاسی-اجتماعی کرمان تا به حدی بود که به زعم برخی پژوهندگان گسترش ناامنی و دغدغه مشروطه‌خواهان برای تأمین امنیت موجب به حاشیه‌رفتن ایده دموکراسی و آزادی‌خواهی و اولویت‌یافتن برقراری امنیت از طریق ایجاد یک دولت مقتدر شد (آدمیت ۱۳۹۴: ۱۲۵-۱۲۷). در نتیجه زمینه برای روی کار آمدن دولت اقتدارگرای پهلوی مهیا شد (احمدی و کرمشائی ۱۳۹۹: ۴۱۱).

۵.۳ زمینه‌های اقتصادی و عوامل جغرافیایی ناامنی

ویژگی‌های خاص جغرافیایی و آب‌وهوایی، اتصال به کویر، دوری از پایتخت، وجود ارتفاعات صعب‌العبور و مرتفع، گسترده‌گی و وسعت ایالت، میزان بارش بسیار کم، نامنظم، و خشک‌سالی‌های متعدد، و وجود شیوه‌های متعارض معیشت و زندگی ایلی با روستایی و شهری از عوامل مؤثر بر نظم و امنیت این ایالت در طول تاریخ به‌ویژه در اواخر دولت قاجاریه بوده است. ایالت کرمان شامل کرمان امروزی با بلوچستان و سیستان زیر یک حکومت ایالتی اداره می‌شد و وسعت آن در اواخر دوره قاجاریه حدود ۷۳۰۰۰ مایل / ۱۱۷۰۰۰ کیلومتر مربع معادل کشور فرانسه بوده است (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۵۶). گسترده‌گی ایالت، ناکارآمدی دستگاه دولتی، و نیروهای نظامی و سیاسی و وجود نیروهای گریز از مرکز عامل مؤثری بر بی‌نظمی و ناامنی بوده است.

آب همواره در ایران یکی از مؤلفه‌های اثرگذار زندگی و یک مؤلفه مهم امنیتی بوده است (یوسفی فر ۱۳۸۷: ۳۵). هرچند کرمان مناطق نسبتاً پربارشی چون منطقه هلیل‌رود و جیرفت دارد، به‌طور کلی، به‌علت بیابان‌های طولانی و وسیع، یک ایالت صحرایی و گرم با بارش‌های بسیار کم به‌شمار می‌رود (وزیری ۱۳۷۶: ۱۲). سایکس مقدار بارندگی کرمان را حدود ۷ اینچ / ۱۷۷ میلی‌متر برآورد می‌کند (سایکس ۱۳۳۶ ب: ۸۵). بدین خاطر زندگی مردم کرمان از روزگاران قدیم تا به امروز به میزان بارش بستگی تام داشته است و خشک‌سالی‌های متعدد امنیت جامعه آن را به‌شدت تحت‌تأثیر قرار می‌داده است (کتاب آبی ۱۳۶۲: ج ۲، ۷۸۷؛ وزیری کرمانی ۱۳۵۲: ۳۲). به‌خاطر فقر طبیعت و کمبود منابع لازم برای معیشت و رقابت برای به‌دست‌آوردن آن، تعارض زندگی ایلی و یک‌جانشینی بیش‌تر رخ می‌داد و ناامنی جانی و مالی افزایش می‌یافت و چادرنشینان و ایلات مرتکب تعدیات، راه‌زنی، و تجاوزهای مداوم به مناطق روستایی و شهری می‌شدند (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۶۷۴).

۶.۳ نقش عوامل خارجی در معضل امنیت

انعقاد قرارداد ۱۹۰۷ بین روسیه و انگلستان به‌منظور رسیدن به تفاهم و رفع اختلافات دامنه‌دار بین دو ابرقدرت آن روز و مقابله با قدرت نوظهور آلمان بود که منافع هر دوی آن‌ها را تهدید می‌کرد. براساس این قرارداد، ایران به سه منطقه نفوذ بریتانیا، منطقه زیر نفوذ روسیه، و بی‌طرف تقسیم شد (کارلوترنزیو ۱۳۶۳: ۱۴۹). به‌دنبال آن، با آغاز جنگ جهانی اول، دو دولت پیمانی سری در سال ۱۹۱۵ باهم بستند که درواقع تکمیل‌کننده قرارداد ۱۹۰۷ بود. در این معاهده، که از

استقلال ایران اسمی برده نشده بود، به دولت بریتانیا اجازه داده شد کنترل منطقه بی طرف به‌ویژه میدان‌های نفتی را به دست گیرد و در عوض روسیه در مناطق نفوذ خود در مناطق شمالی آزادی عمل کامل داشته باشد (کدی ۱۳۷۵: ۱۴۶؛ فوران ۱۳۷۸: ۲۹۷). بدین ترتیب، دولت روسیه در قبال ضمیمه کردن مناطق شمالی کشور به حوزه نفوذ خود موافقت خود را با انضمام منطقه بی طرف به قلمرو نفوذ بریتانیا تأیید می کند (میرشنکف ۱۳۴۴: ۴۱). با وقوع جنگ جهانی اول و حضور و فعالیت نیروهای انگلیس، روسیه، عثمانی، و آلمان، شمال غرب، جنوب غرب، و جنوب شرق کشور به صحنه درگیری‌های نیروهای نظامی و عوامل وابسته به آن‌ها تبدیل شده و نظم و امنیت کلی این مناطق به شدت تحت تأثیر قرار گرفت (رمضانی ۱۴۰۰: ۱۵۲).

۱.۶.۳ زمینه سازی انگلستان برای نفوذ و حضور در کرمان

دنيس رایت در مورد اهمیت ایران برای منافع انگلستان در جنگ جهانی اول می نویسد: در نظر انگلیس، کشور ایران هم چنان که از یک قرن پیش بود، در حکم یک پاسگاه خارجی برای دفاع از هند شمرده می شد. به علاوه میدان‌های نفتی و پالایشگاه آبادان برای نیروی دریایی انگلستان اهمیت حیاتی داشت (رایت ۱۳۸۵: ۱۶۳). کرمان و بلوچستان در دوره قاجار از ایالات راهبردی در سیاست انگلستان در ایران و منطقه خاورمیانه بودند و از این نظر در قرارداد ۱۹۰۷ در حوزه نفوذ انگلستان قرار گرفتند (صحت منش و خلیج ۱۳۹۷: ۶۳). انگلستان به هرنحوی می خواست این ایالت تحت نفوذش باشد حتی اگر این هدف با ضعیف نگاه داشتن و سردرگم ساختن ایران و تحمیل وضعیت متروکه برای ایالات کرمان و سیستان باشد (براون ۱۳۸۰: ۱۸۷). کرمان از منظر راه تجاری نیز برای انگلستان اهمیت داشت (مابرلی ۱۳۶۹: ۲۳۷). بدین خاطر برای حفاظت از منافع خود خواهان برقراری نظم و امنیت در کرمان بود (هدایت ۱۳۷۵: ۳۰۴). دولت انگلستان به هرنحوی خواهان تحت نفوذ نگاه داشتن کرمان بود. از جمله ابزارهای انگلیس برای تحت نفوذ نگاه داشتن کرمان دخالت در تعیین والیان آن بود. ناامنی فزاینده در کرمان منجر به واکنش عوامل دولت انگلیس شد. هیگ کنسول انگلیس در کرمان در چهاردهم دسامبر ۱۹۱۱/ ۱۱ ذی الحجه ۱۳۲۸ به جرج بارکلی نوشت: از منظر منافع انگلستان، «برقراری حکومت مقتدری در این ایالت از اهم مطالب و الزم لوازم است» (کتاب آبی ۱۳۶۲: ج ۴، ۱۸۲۶-۱۸۳۱). در دوران حکومت امیراعظم و قبل از وقایع جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۲/ ۱۳۳۰، شهر کرمان دوره ای از ناامنی و آشوب را گذراند که موجبات برکناری وی را فراهم ساخت (همان: ج ۸، ۱۸۲۶-۱۸۳۱). ناامنی راه های تجاری و سرقت کاروان های تجاری انگلیس در سال های پس از مشروطه از جمله دلایل مهم انگلیسی ها برای اقدام به برقراری نظم و امنیت در ایالات تحت نفوذ خود

از جمله کرمان بود. بر طبق گزارش نمایندگان سیاسی بریتانیا در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۲۶-۱۳۳۰ شرکت‌های تجاری انگلیس و تجار انگلیسی ۶۴ بار مورد دست‌برد و راه‌زنی قرار گرفتند که ۴۲ مورد آن توسط عشایر، ۱۵ مورد به وسیله روستاییان، و ۳ بار به وسیله قراولان راه، و ۴ مورد نامعلوم بوده است (صحت‌منش و خلج ۱۳۹۷: ۶۶). در جریان روی‌دادهای جنگ جهانی اول، انگلیسی‌ها با خان‌های بختیاری موافقت‌نامه‌ای در تاریخ ۱۵ فوریه ۱۹۱۶/۱۱ ربیع‌الثانی ۱۳۳۴ امضا کردند که در صورت حفظ منافع انگلستان از سوی بختیاری‌ها، متقابلاً انگلستان نیز از بختیاری‌ها حمایت کند. از جمله مفاد، در نظر گرفتن بختیاری‌ها برای مناصب حکومتی در ولایاتی بود که برای منافع بریتانیا در درجه اول اهمیت قرار داشت (رایت ۱۳۶۸: ۳۶۵-۳۶۶). در سال‌های پس از مشروطه و در بین سال‌های ۱۳۳۰-۱۳۴۱ ق/ ۱۹۱۲-۱۹۲۳، به مدت نه سال، خوانین بختیاری حکومت کرمان را به دست گرفتند. روند قدرت‌گیری بختیاری‌ها در کرمان با منافع انگلستان در ایران و قراردادهای ۱۹۰۷ و ۱۹۱۵ پیوستگی مستقیم داشت. این قدرت‌گیری به دلیل وابستگی بختیاری‌ها به انگلیس و داشتن منافع مشترک با این دولت و نیز متأثر از فضای جامعه ایران در دوران پسامشروطه و رقابت انگلیس با سایر دولت‌های اروپایی به ویژه آلمان بود. خوانین بختیاری از مدت‌ها پیش رابطه دوستانه و همکاری با دولت انگلستان داشتند. آن‌ها به واسطه طرح جاده لینچ (Lynch Road) با دولت انگلیس پیوستگی داشتند. روابط انگلستان با خان‌های بختیاری هم طی زمان هماهنگ و راه‌بردی شده بود (رمضانی ۱۴۰۰: ۱۵۴). هرچند گسترش بی‌نظمی و اغتشاش کرمان و تأمین منافع انگلستان در به قدرت رسیدن بختیاری‌ها به حکومت کرمان و بلوچستان نقش مهمی داشت، زدوبندهای سیاسی در این زمینه نقش مهم‌تری داشت. انگلیسی‌ها برقراری امنیت، نظم، و واگذاری حکومت ایالات تحت نفوذ خود را طی قول‌وقرارهای سیاسی به خاندان بختیاری واگذار کردند. امیر مفخم اظهار می‌دارد که وی را نه مستوفی‌الممالک، بلکه سفیر انگلیس فرمانفرمای کرمان کرده است (ملک‌زاده ۱۳۷۳: ج ۶، ۷، ۱۵۰۹؛ صحت‌منش و خلج ۱۳۹۷: ۶۶). امیر مفخم با کمک سواران بختیاری راه‌ها را امن کرد و سارقان را سرکوب کرد. با امنیتی که در راه‌های تجاری برقرار کرده بود راه‌های تجاری امن شد و اقدامات وی از سوی انگلیس رضایت‌بخش اعلام شد. بدین خاطر وی تا ذی‌القعدة ۱۳۳۲ در رأس حکومت کرمان بود (همان: ۶۸).

۴. روی‌دادهای امنیتی- انتظامی ایالت کرمان

به دنبال انقلاب مشروطیت، ایالت کرمان دچار نابه‌سامانی و هرج‌ومرج بیش‌تری گردید. همانند بسیاری از نقاط کشور، کرمان نیز آشفته بود. دولت اقتدار نداشت. مردم کرمان به دنبال

مشروطه علیه عوامل استبدادی شوریدند. در سال ۱۳۲۷ ق، گروهی از مردم کرمان انجمنی به نام «انجمن ملی» تشکیل دادند. در بافت مردم شورش کردند و حاکم آن‌جا را مورد تعرض قرار داده و وی را زخمی کرده و بیش‌تر اردوی وی یک توپ و مالیات دریافتی او را به یغما بردند. در این سال، خشک‌سالی عظیمی هم در ایالت کرمان رخ داد و ناامنی‌ها را تشدید کرد. در نتیجه، در سیزدهم فروردین این سال مردم گرسنه به دکان‌های خبازی هجوم برده و مأموران دولتی هم قادر به جلوگیری نبودند. سیل در رفسنجان خسارات زیادی به بار آورد و دزدان به غارت شهرها و روستاها پرداختند. یکی از سران راه‌زنان به نام گندل‌خان اسفندقه را غارت و حمله به بم را آغاز کرد که با مقاومت مردم مواجه شد. اوضاع به حدی خراب شده بود که حتی سربازان کنسول‌گری‌ها نیز به خاطر پرداخت نشدن حقوق فرار می‌کردند (کتاب/آبی ۱۳۶۲: ج ۲، ۷۸۷). بلوچ‌ها شهرستان بم را غارت کردند و ولی‌خان والی آن‌جا را محبوس کردند. به‌ناچار اردویی برای برقراری نظم به بم و شهرهای دیگر اعزام شد. علمایی چون صدرالعلما میرزا محمدرضای کرمانی و نیز سید لاری از حکومت اظهار نارضایتی کردند و صاحب‌اختیار به‌خاطر دل‌جویی از علما و اعلام هم‌بستگی با آنان از حکومت کناره‌گیری کرد و حکومت مجدداً به رکن‌الدوله واگذار شد. مردم کرمان در نامه‌ای اوضاع این روزهای کرمان را چنین نوشته‌اند که دزدان در راه‌ها کمین گرفته‌اند و دهات اطراف را از ماهان تا راور و کویر غارت کرده‌اند و چون سردار نصرت از ریاست قشون کناره گرفته است، ناامنی بیش‌تر شده و دکان‌ها بسته شدند و قیمت اجناس بسیار بالا رفته است. در تلگرافی که به مستوفی‌الممالک شده شایع شده بود که خود سردار نصرت در صدد حمله به کرمان و غارت شهر است (ساکما، ۸۷۵۷-۲۱۰). بلوچ‌ها در صدد حمله به نرماشیر بودند. یک دسته پانصد نفری از غارت‌گران فارس سیرجان را محاصره کردند و بلوچستان از اقتدار دولت خارج شده بود (باستانی پاریزی ۱۳۵۴: ۴۲). در واکنش به این اوضاع، تعدادی از افراد و رؤسای شهر جمع شده و تصمیم گرفتند که پول اعانه جمع کنند و سوارانی به اطراف بفرستند تا امنیت را برقرار کنند. بدین خاطر، جنبش مردم کرمان مثل مردم تبریز و شمال جنبه انقلابی و آزادی‌خواهانه پیدا نکرد. شاید علت این امر این بود که جنبش مردم کرمان بیش‌تر در جهت مطالبه رفع محرومیت و برقراری امنیت بود و مجال پرداختن به آمالی چون آزادی و دموکراسی نیافت (کتاب/آبی ۱۳۶۲: ج ۳، ۶۴۹). به دنبال تشکیل حزب دموکرات و اعتدالی در تهران، کرمانیان هم به جنب و جوش افتاده و مبادرت به تشکیل حزب دموکرات کردند. در نبود اقتدار دولتی، کمیته دموکرات در واقع نقش دولت را بازی می‌کرد. اعضای دموکرات به فکر تحکیم اقتدار تشکیلاتی خود بود (باستانی پاریزی ۱۳۵۴: ۴۲). حزب دموکرات مهم‌ترین حزب در کرمان بود که بعد از مشروطه

تشکیل شد. «یک گروه متفکر و روشن فکر تازه نفس از طبقات متوسط شهری علیه امتیازات طبقاتی قیام کرده، روزنامه‌های کرمان و دهقان را منتشر کرده و در حجره‌های مدارس جلسات شبانه آشکار و پنهانی تشکیل می‌دادند» (همان: ۱۴۰). تبلیغات دموکرات‌ها و روزنامه‌های آن‌ها در مردم شهر کرمان و توابع آن حرکت و جنبش بی‌سابقه‌ای را ایجاد کرد. علت این جنبش و حرکت درواقع آمال و اهداف این حزب نبود، بلکه از آن جهت بود که این حزب پرچم مقاومت در برابر حکومت جابرانه دولتی و عمال آن‌ها بود و مخصوصاً مواضع ضدانگلیسی آن‌ها به گرایش مردم به این حزب منجر شد. در این زمان، دسته‌بندی‌هایی در قدرت به وجود آمد و قدرت بین والی - نصرت السلطنه، که شاهزاده‌ای قاجاری بود، با اعیان‌زاده‌ای به نام سردار نصرت تقسیم شده بود. سردار نصرت همه‌کاره، نایب والی، رئیس عدلیه، و حتی رئیس نظمیه بود. کسی که سایکس او را دوست و همراه انگلیسی می‌خواند (سایکس ۱۳۳۶: ج ۲، ۶۴۰). دودستگی موجود در بین مقامات کرمان با برآمدن دموکرات‌ها به سه‌دستگی تبدیل شد و دموکرات‌ها به نیروی سومی در ایالت تبدیل شدند. روند قدرت‌گیری حزب دموکرات در کرمان ادامه داشت و می‌رفت که حزب در کانون قدرت منطقه قرار گیرد، اما اوضاع در پایتخت دگرگون می‌شد و با التیماتوم روسیه و بستن مجلس دوم، نایب السلطنه ناصرالملک جراید دموکرات‌ها را بسته و رؤسای آن‌ها را تبعید کرد و در کرمان هم با انتخاب شاهزاده امیراعظم به عنوان والی کرمان کار دموکرات‌ها دچار افول شد و زمینه تقابل آن‌ها با والی فراهم شد. در جریان تقابل، سلاطین عشره شکست خوردند. بعد از جنگ جهانی اول، دموکرات‌ها، که به سمت آلمان گرایش یافته بودند، با آمدن سایکس به کرمان دچار فروپاشی شده و بیش‌تر سران حزب دست‌گیر و روانه شیراز شدند (نجم‌الدینی ۱۳۷۶: ۱۷۹).

۱.۴ قیام سلاطین عشره

سلاطین عشره شامل ده نفر از خوانین و نخبگانی بودند که برعلیه نظام استبدادی و حامیان استعماری آن قیام کردند. آن‌ها علیه امیراعظم حکمران مستبد و طرفدار انگلیسی کرمان در سال ۱۳۳۰ هم‌زمان با التیماتوم روسیه شوریدند و شامل آزادی‌خواهانی چون رفعت‌نظام بمی، میرزا حسین خان تهرانی رئیس نظمیه، ضرغام السلطنه رودباری، حسین خان رودباری، غنچه‌علی خان رئیس ایل افشار، حسین خان بچاق‌چی، خواجه محمدحسین پاریزی، حاج رشیدالسلطان، شوکت السلطنه سعیدی، عبدالمظفرخان سرتیپ بردسیری، و دیگر خوانین افشار، رودبار، بچاق‌چی، و سیرجانی بودند (باستانی راد ۱۳۸۲: ۱۶۹).

با حضور خوانین بختیاری به‌عنوان حاکم کرمان این شهر شاهد ظلم خوانین بختیاری و خشم و نفرت اهالی نسبت به آن‌ها بود (نجم‌الدینی ۱۳۷۶: ۱۵۵). نارضایتی دهقانی نیز در این زمان به‌علت فشار مالیاتی و اجاره‌بالاتر زمین به‌رهبری میرزا قاسم رفعت‌نظام در نرماشیر آغاز شد و این قیام‌ها تا ناحیه بلوچستان گسترش یافت. وی در بحبوحه قیام مشروطه‌خواهان ندای آزادی‌خواهی سرداد و از ظلم و ستم نسبت به رعایا و کشاورزان اظهار نارضایتی کرد. دهقانان نیز به‌حمایت از وی شورش کردند و کار رفعت‌نظام بالا گرفت و در دوران مجلس اول بر بم مسلط شد. در سال ۱۳۲۶، سردار معتضد حاکم کرمان وی را احضار کرد، اما وی تسلیم نشد و بعد از به‌توب‌یستن مجلس، که آزادی‌خواهان کرمان مخفی شده و سپس در مزار شاه‌نعمت‌الله ولی متحصن شده بودند، با آن‌ها همراه شده و پس از زدوخورد با قوای دولتی آن‌ها را وارد بم کرد (ابراهیمی شاه‌آبادی ۱۳۷۶: ۳۵۰). میرزا حسین‌خان رئیس‌نظمیه با رفعت‌نظام طرح اتحاد ریخته و آن‌ها به‌اتفاق هم به‌سوی جیرفت حرکت کردند و با امیراعظم، که به حکومت کرمان منصوب شده بود، درافتادند. این اردوکنشی به‌نام دموکرات‌ها منصوب شد و به رؤسای آن‌ها لقب سلاطین عشره دادند (وزیری ۱۳۵۲: ۴۴۵). در جنگی که رخ داد رفعت‌نظام و اردوی ملیون شکست خورد و رفعت‌نظام و میرزا حسین‌خان دست‌گیر و اعدام شدند (باستانی پاریزی ۱۳۷۷: ۲۲۷).

۲.۴ کرمان کانون فعالیت هیئت‌های آلمانی

در این سال‌ها، آلمانی‌ها، به‌همراه متحدان اتریشی‌ها و عثمانی خود، کرمان را در جنوب شرق کشور به مرکز فعالیت‌های سیاسی - نظامی خود تبدیل کردند. هدف اصلی آن‌ها تهدید منافع انگلستان در منطقه و مهم‌تر از آن رفتن به افغانستان و ایجاد شورش در هندوستان بود. ریاست هیئت اعزامی به افغانستان با نیدرمایر بود و واسموس در مناطق جنوبی فعالیت را برعهده گرفت. نیدرمایر زوجمایر را در اوایل ژوئیه به یزد و کرمان فرستاد و خود به‌همراه فن‌هیننگ به‌طرف افغانستان رفتند (سپهر ۱۳۶۲: ۶۱). دولت آلمان رسماً زوجمایر را به‌سمت کنسول آلمان در کرمان تعیین کرد، هرچند دولت ایران از به‌رسمیت‌شناختن سمت وی در کرمان خودداری کرد. ایران و منطقه کرمان برای فعالیت این هیئت آلمانی بسیار مناسب بود، زیرا وسایل ارتباطی در آن بسیار کند بود. مردم آن از اقوام و قبایل و ایلات متنوعی تشکیل شده بودند که امکان کنترل و نظارت بر آن‌ها توسط دولت ایران بسیار مشکل بود و باتوجه‌به داشتن منابع مالی مناسب آلمانی‌ها، آن‌ها توانایی به‌خدمت‌گرفتن افراد موردنظر خود را داشتند. از مدت‌ها قبل

جاسوسان آلمانی در لباس‌های مختلف فعالیت می‌کردند (ساکما، ۶۰۰۳۳-۳۱۰). با فعالیت عوامل آلمانی در جنوب شرق کشور، سردار ظفر خود را در معرض سوءعمل این عوامل و طرفدارانشان یافت و ماندن خود را در آن‌جا منوط به دادن نیرو و مهمات از طرف دولت اعلام کرد (بیات ۱۳۶۹: ۱۴۴).

آلمانی‌ها و طرفداران ایرانی‌شان ابتدا اصفهان را برای انگلیسی‌ها ناامن کردند. در اصفهان، ژاندارمری طرفدار آلمانی‌ها بود. در یزد آن‌ها خزانه بانک شاهنشاهی را غارت و مهاجران روسی و انگلیسی را بیرون راندند. زوگمایر، که پرفسور تاریخ طبیعی بود، با جمعی از آلمانی‌ها و اتریشی‌ها، که عده آن‌ها بالغ بر بیست نفر می‌شد، و به‌اضافه هفتاد نفر ایرانی و با پیوستن قوای ژاندارمری، روی هم‌رفته یک نیروی مهمی را در کرمان تشکیل داد (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۶۲۸). هیئت آلمانی به‌شدت مشغول جمع‌آوری اسلحه و پول و ایجاد جو ضدانگلیسی و ضدروسی بود (ساکما، ۳۳۹۰-۲۹۳). با حکم احضار دسته ژاندارمری به شیراز، هیجان زیادی در کرمان پدید آمد. آن‌ها اعتراض سختی به تهران کردند و نزدیک شد که آشوبی رخ دهد. کمیته‌ای که در رأس این جنبش بود تقاضای ابقای ژاندارم‌ها، خروج افراد انگلیسی و روسی، تسلیم بانک شاهنشاهی، و دفاتر تلگراف را داد. قدرت کمیته به‌حدی بود که درنهایت اتباع انگلیسی و روسی کرمان را ترک گفته و راهی بندرعباس شدند (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۶۲۸).

به‌دنبال آن، کرمان به مرکز فعالیت و اعزام هیئت‌های آلمانی به افغانستان و هند تبدیل شد. کاپیتان نیدرمایر موفق شد از مرز گذشته وارد هرات شود. هرچند در هرات و کابل توفیق چندانی به‌دست نیاورد. یک دسته دیگر از آلمان‌ها به قاین رسیدند، ولی به‌واسطه حضور قزاق‌های روسی با به‌جا گذاشتن مهمات و ادوات بازگشتند. هیئت دیگری از راه خبیص از صحرای لوت گذشته و در نزدیکی ده سلم/ملا به پاسبانان هندی برخوردند. در این درگیری، یکی از آلمانی‌ها گرفتار شده و بقیه با تردستی به کرمان برگشتند. آخرین کوششی که صورت گرفت این بود که برای عبور از بم به‌منظور رفتن نزد بهرام‌خان بمپوری اقدام کردند، اما گرفتار بلوچ‌ها شده و اعضای گروه به‌سختی موفق به فرار شدند (همان: ۶۳۲). در انتهای سال ۱۹۱۵، نفوذ آلمان در جنوب ایران به‌استثنای بنادر درنهایت کمال بود و از میان هفده شعبه، هفت شعبه بانک شاهنشاهی به‌دست آلمانی‌ها افتاد. در کرمانشاه، همدان، سلطان‌آباد، اصفهان، یزد، کرمان، و شیراز آن‌ها از صندوق بانک یک‌صد هزار لیره غارت کردند و این غیر از خساراتی بود که به بناها، عمارات، و راه‌ها وارد آورده بودند. به‌علاوه، تلگراف‌خانه‌ها را تصرف و بیش‌تر لوازم آن‌ها را تخریب کردند. تعداد آن‌ها سی‌صد نفر آلمانی- اتریشی، پنجاه نفر ترک و هندی، و به یک هزار نفر سرباز چریک ایرانی بالغ می‌شد (همان: ۶۳۲).

۳.۴ ورود ژنرال سایکس به کرمان و تشکیل پلیس جنوب

دولت انگلیس برای مقابله با عوامل آلمانی و تأمین منافع و امنیت لازم در مناطق جنوبی تصمیم گرفت یک نیروی نظامی ایجاد کند. حملات مکرر به کاروان‌ها و مال‌التجاره‌های انگلیسی و از همه مهم‌تر فعالیت نیروهای آلمانی از جمله عللی بود که دولت انگلیس را ترغیب به تشکیل پلیس جنوب ایران می‌کرد (میرزا صالح ۱۳۶۶: ۱۳۱-۱۳۷؛ مابری ۱۳۶۹: ۲۳۷). تشکیل پلیس جنوب به سایکس محول گردید. وی چون از سال ۱۸۹۸ تا ۱۹۱۳ سمت کنسولی در کرمان و سیستان داشت و نیز هشت سال متوالی در مشهد سرکنسول بود، با اوضاع ایالت کرمان و مردم آن‌جا آشنایی خوبی داشت (سایکس ۱۳۴۸: ۱۳۹). سایکس برای فرمان‌دهی این نیرو در ژانویه ۱۹۱۶ با سه صاحب‌منصب انگلیسی، سه افسر هندی، و ۲۵ نفر از سواره‌نظام هندی به‌سوی ایران ره‌سپار و وارد بندرعباس شد. وی در پوشهر عملیات سربازگیری را آغاز کرد. درابتدا، کسی حاضر به ثبت‌نام در پلیس جنوب و جنگ برای انگلیس نبود، اما پس از دوازده روز پرچم سه رنگ ایران بر فراز اردوگاه با تشریفات مخصوص برافراشته شد و با تبلیغاتی که انجام شد طولی نکشید که کار پلیس جنوب رونق گرفته و توانستند بندرعباس و جاده کاروان‌رو را از مهاجمان محافظت کنند.

سایکس به‌همراه عده‌ای سرباز جدید و گروهی از سپاهیان هندی و انگلیسی به کرمان حرکت کرد. سفری جسورانه ولی ثمربخش به مسافت ۱۶۰۰ کیلومتر که اغلب از نواحی بدون درخت و در زیر آفتاب سوزان می‌گذشت. سایکس بعد از ورود به کرمان موفق شد مأموران آلمانی را دست‌گیر یا فراری دهد و شعبات بانک شاهنشاهی را دوباره برقرار و تلگراف‌خانه‌ها را مرتب و دایر کند و قرارگاهی در کرمان تأسیس کند (رایت ۱۳۸۵: ۱۶۵). سردار ظفر در تأسیس نیروی پلیس جنوب با انگلیسی‌ها همکاری کرده و ۲۷ نفر از دموکرات‌ها و عوامل آلمانی و ترک را دست‌گیر و به سایکس تحویل داد (اسکراین ۱۳۶۲: ۶۵). سایکس می‌نویسد ورود نیروی انگلستان به کرمان از چند جهت دارای اهمیت بود: نخست این‌که به استقرار امنیت در طرف جنوب و اعاده نظم و امنیت در آن صفحات به دولت ایران کمک کرد. دیگر این‌که چیزی که همیشه شاید بیش از همه باشد تأثیر این قضیه در بلوچستان و افغانستان بود، زیرا این امر باعث امنیت و آرامش این مناطق شده و استقرار امنیت و نظم در جنوب ایران وضعیت امنیتی-انتظامی را در سرحد افغانستان و شمال غربی هند بهبود بخشید (سایکس ۱۳۳۶ الف: ۶۴۴). این آرامش در مناطق سرحدی اجازه داد که نیروهای نظامی به خارج از هند و به مناطق درگیری با دول محور اعزام شوند.

سایکس پس از برقراری آرامش و تأمین منافع انگلستان (ساکما، ۷۱۰۳-۲۹۶) بعد از شش هفته مأموریت یافت که به شیراز برود. وی یک تن از افسران به نام فاران و تعدادی از سربازان خود را به منظور سربازگیری برای پلیس جنوب در کرمان باقی گذارد. فاران مشغول سربازگیری و آموزش افراد پلیس جنوب شد. اولین مأموریت آن‌ها فراخوان برای مقابله با افراد ایل بچاقچی بود که حسین‌خان رئیس ایل بچاقچی حدود ۲۵ تن از زندانیان را از دست نیروهای سایکس آزاد کرده بود (مابرلی ۱۳۶۹: ۲۳۷). بدین ترتیب، جنگی در سعیدآباد در گرفت. در این جنگ، نیروهای واگ استاف، که شامل ۱۲۷ سوار و ۲۰۰ پیاده‌نظام و عده‌ای سرباز محلی بودند، شهر را محاصره کرده و با توپ‌هایی که در اختیار داشتند به دیوارهای شهر شلیک کردند. در این جنگ، حسین‌خان شکست خورد و تعدادی از زندانیان دست‌گیر شدند (سفیری ۱۳۶۴: ۱۲۵). با این مقدمات بریگاد پلیس جنوب در کرمان وارد عملیات شدند. سایکس یک تیپ (بریگاد) در کرمان، یک تیپ در فارس، و یک هنگ در بندرعباس از پلیس جنوب مستقر ساخت (سایکس ۱۳۴۸: ۱۴۲).^۱

عملیات ارتش انگلستان و پلیس جنوب پی‌آمدهای دیگری نیز برای مردم این مناطق داشت. قحطی و کمبود غله یکی از این‌ها بود. به‌خاطر نابه‌سامانی امور، کمبود و بحران نان (کتاب آبی ۱۳۶۲: ۱۴۳)، با حضور و عملیات ارتش انگلیس دوچندان شد. سایکس برای گرفتن خواربار و آذوقه مردم را تحت فشار قرار داد (نیدرمایر ۱۳۶۳: ۳۲۸). هم‌چنین، انواع بیماری‌ها از جمله آنفولانزای اسپانیایی که افراد ارتش انگلستان با خود آوردند جان هزاران نفر را گرفت (یاحسینی ۱۴۰۰: ۲۸).

۵. برآمدن دولت پهلوی و دگرگونی در شرایط امنیتی - انتظامی کرمان

با وقوع انقلاب کمونیستی در روسیه و پایان یافتن جنگ جهانی اول در صورت‌بندی ساختار سیاسی جهانی تغییر کلی رخ داد. این دگرگونی در وضعیت سیاسی و به تبع آن شرایط امنیتی - انتظامی داخل کشور هم تأثیرگذار شد. انگلستان، که با کناررفتن رقیبش، روسیه، خود را یکه‌تاز میدان سیاسی ایران می‌دید، در روی کار آوردن دولت متمرکز تأثیرگذار بود. با وجود آن‌که شرایط انتظامی و امنیتی در کشور و کرمان تا کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ و برآمدن دولت پهلوی کماکان بر منوال قبلی بود. رضاخان با کسب حمایت انگلستان و شوروی، اتکا به ارتش یک‌پارچه، تثبیت قدرت دولت در تهران و ایالات، و به‌دست گرفتن کنترل مجلس و کابینه موفق شد نظم و

انضباط خشکی را در کشور پدید آورد که تا آن هنگام در کشور بی سابقه بود. ارتش متحدالشکل در نهایت موفق شد همه نیروهای گریز از مرکز را سرکوب و تحت کنترل درآورد. آخرین حکمران محلی در بلوچستان، دوست محمدخان، در نهایت مجبور به تسلیم به ارتش شد (جهانبانی ۱۳۰۷: ۳۹؛ دولت آبادی ۱۳۷۱: ج ۴، ۲۵۹). این نظم و انضباط هرچند موفق شد هرج و مرج را از بین ببرد، اما همه جنبه‌های زندگی اجتماعی ایرانیان را تحت تأثیر قرار داد (رمضانی ۱۴۰۰: ۲۰۹، ۲۱۴).

۶. نتیجه گیری

نظم و امنیت در ایران تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی همواره از مسائل تاریخی جامعه ایرانی بوده است. ایالات و ولایاتی چون ایالت کرمان به تبع وضعیت کلی کشور تحت تأثیر این عوامل تأثیرگذار بر نظم و امنیت بوده و علاوه بر آن خود تابع برخی ویژگی‌های خاص منطقه‌ای و محلی نیز بوده‌اند. این پژوهش با عطف نظر به این عوامل و ویژگی‌ها در پی پاسخ به این پرسش برآمد که مهم‌ترین مؤلفه‌های اساسی تأثیرگذار بر نظم و امنیت ایالت کرمان در برهه تاریخی جنگ جهانی اول تا برآمدن دولت پهلوی کدام بودند و ایالت کرمان از منظر نظم و امنیت در مقطع زمانی مذکور چه شرایطی داشت؟ با بررسی و تحلیل منابع و متون برجای مانده و تحقیقات انجام شده چنین به دست آمد که کرمان در این مقطع زمانی تحت تأثیر دو گروه از عوامل داخلی و خارجی در شرایط بحرانی امنیتی و انتظامی به سر می‌برد. به عبارتی، امنیت یکی از مهم‌ترین معضلات اجتماعی و سیاسی و اقتصادی این ایالت به شمار می‌رفت. از منظر داخلی، ساخت سیاسی و ماهیت استبدادی دولت در برخی مواقع خود عامل ناامنی و زیاده‌ستانی از رعیت محسوب می‌شد. قوای نظامی به خاطر ضعف و ناکارآمدی در تأمین امنیت ناتوان بود. ساختارهای سیاسی و نظامی بعد از مشروطه در وضعیت آنومیک قرار داشت. از منظر عوامل تأثیرگذار بیرونی، وقوع جنگ جهانی اول و تبدیل شدن ایران و کرمان به صحنه درگیری‌های عوامل کشورهای درگیر جنگ، فعالیت نیروهای آلمانی در ایالت کرمان و جنوب شرق، و ورود نیروهای نظامی انگلیس و ایجاد نیروی پلیس جنوب بر ناامنی‌های منطقه افزود. وقوع کودتا و برآمدن دولت پهلوی در نهایت نظم آهینی را بر کشور و ایالت کرمان تحمیل کرد که تا سال ۱۳۲۰ تداوم یافت.

پی‌نوشت

۱. باوجود این‌که تشکیل پلیس جنوب در ایران برای منافع خودشان بود، باین‌حال، انتظار سپاس‌گزاری از ایران داشتند. روزنامه‌تایمز درمورد هیئت ایرانی حاضر در کنفرانس صلح ورسای مقاله‌ای آورده که چرا ایرانیان از خدمات انگلستان و ژنرال سایکس، در تأمین نظم و امنیت در قسمت جنوبی ایران قدردانی نکرده‌اند (آمال ایرانیان ۱۳۹۲: ۳۸۷).

کتاب‌نامه

- آدمیت، فریدون (۱۳۹۴)، *فکر آزادی و مقدمه نهضت مشروطیت*، تهران: گستره.
- آمال ایرانیان (۱۳۹۲)، به‌کوشش کاوه بیات و رضا آذری شهرضایی، تهران: شیرازه کتاب.
- آوری، پیت (۱۳۶۳)، *تاریخ معاصر ایران از تأسیس تا انقراض قاجاریه*، ترجمه محمد رفیعی مهرآبادی، تهران: عطایی.
- احمدی، حمید و صبریه کرمشائی (۱۳۹۹)، «ناامنی دغدغه عصر مشروطه و اثر آن بر حاشیه‌ای‌شدن دموکراسی»، فصل‌نامه سیاست، دوره ۵، ش ۲، ۴۰۳-۴۲۱.
- احمدی کرمانی، یحیی (۱۳۸۶)، *فرمان‌دهان کرمان*، به‌تصحیح و تحشیه محمدابراهیم باستانی پاریزی، تهران: علم.
- اعتمادالسلطنه، محمدحسن‌خان (۱۳۸۹)، *روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه*، به‌کوشش ایرج افشار، تهران: امیرکبیر.
- اوکانر، فردریک (۱۳۷۶)، *از مشروطه تا جنگ جهانی اول (خاطرات کنسول انگلیس در تهران)*، ترجمه حسن زنگنه، تهران: شیرازه.
- ایرجی، ناصر (۱۳۷۸)، *ایل قشقایی در جنگ جهانی اول*، شیراز: مؤسسه نشر و پژوهش شیراز.
- باستانی پاریزی، محمدابراهیم (۱۳۵۴)، *مقدمه پیغمبر دزدان*، تهران: امیرکبیر.
- باستانی پاریزی، محمدابراهیم (۱۳۷۷)، *حضورستان*، تهران: ارغوان.
- باستانی‌راد، حسن (۱۳۸۲)، *نقش ایل بجاق‌چی در تحولات سیاسی و اجتماعی کرمان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد تاریخ، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- براون، ادوارد گرانویل (۱۳۸۰)، *انقلاب مشروطیت ایران*، تهران: کویر.
- بوزان، باری، الی ویور، و پاپ دووید (۱۳۸۶)، *چهارچوبی تازه برای تحلیل امنیت*، ترجمه علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیات، کاوه (۱۳۶۹)، *ایران و جنگ جهانی اول: اسناد وزارت داخله*، تهران: سازمان اسناد ملی ایران.
- پرویز، افسر (۱۳۳۲)، *تاریخ ژاندارمری ایران*، قم: چاپ‌خانه قم.
- پورداد، ابراهیم (۲۵۳۵)، *فرهنگ ایران باستان*، ج ۱، تهران: دانشگاه تهران.

- دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۷۱)، *حیات یحیی*، ج ۴، تهران: عطار.
- رایت، دنیس (۱۳۶۸)، *انگلیسی‌ها در میان ایرانیان*، ترجمه اسکندر دلد، تهران: به‌آفرین.
- رمضانی، روح‌الله (۱۴۰۰)، *تاریخ سیاست خارجی ایران؛ از صفویه تا پایان پهلوی اول*، ترجمه روح‌الله اسلامی و زینب پزشکیان، تهران: نی.
- روشه، گئی (۱۳۸۵)، *تغییرات اجتماعی*، ترجمه منصور وثوقی، تهران: نی.
- ساکما (سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران)، ۲۴۰-۳۴۶؛ ۲۹۳-۷۹۳؛ ۹۹۹-۴۰۰۱۹؛ ۷۶۷-۹۳؛ ۱۴۱۰۱-۲۴۰؛ ۱۰۵۷۷-۲۴۰؛ ۸۷۵۷-۲۱۰؛ ۶۰۳۳-۳۱۰؛ ۲۹۳-۳۳۹۰؛ ۷۱۰۳-۲۹۶.
- سایکس، سرپرسی (۱۳۳۶ الف)، *تاریخ ایران*، ترجمه محمدتقی فخر داعی، ج ۲، تهران: دنیای کتاب.
- سایکس، سرپرسی (۱۳۳۶ ب)، *سفرنامه سرپرسی سایکس یا ده هزار مایل در ایران*، ترجمه حسین سعادت نوری، تهران: ابن‌سینا.
- سپهر، احمدعلی (۱۳۶۲)، *ایران در جنگ بزرگ*، تهران: ادیب.
- شیرازی، محمدمعصوم نایب‌الصدر (۱۳۴۵)، *طرائق الحقایق*، تهران: بارانی.
- صحت‌منش، رضا و محمدمهدی مرادی خلیج (۱۳۹۷)، «تبیین حکومت خوانین بختیاری در کرمان و بلوچستان (۱۳۳۰-۱۳۴۲ ق)»، *پژوهش‌های تاریخی ایران و اسلام*، دوره ۱۲، ش ۲۲، ۵۷-۸۸.
- قاضی مرادی، حسن (۱۳۸۰)، *استبداد در ایران*، تهران: اختران.
- قائم‌مقامی، جهانگیر (۱۳۵۵)، *تاریخ ژاندارمری ایران*، تهران: روابط عمومی ژاندارمری.
- کارلوترزینو، پیو (۱۳۶۳)، *رقابت‌های روس و انگلیس در ایران و افغانستان*، ترجمه عباس آذرین، تهران: علمی و فرهنگی.
- کتاب‌آبی، گزارش‌های محرمانه وزارت خارجه انگلیس از انقلاب مشروطه ایران (۱۳۶۲)، به‌کوشش احمد بشیری، تهران: نو.
- کرزن، جرج. ن. (۱۳۵۰)، *ایران و قضیه ایران*، ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی، ج ۲، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- کرمانی، ناظم‌الاسلام (۱۳۶۲)، *تاریخ بیداری ایرانیان*، تهران: آگاه.
- کرونین، استفانی (۱۳۸۷)، *ملی‌گرایی ایرانی و ژاندارمری دولتی؛ ایران و جنگ جهانی اول*، ترجمه تورج اتابکی، تهران: ققنوس.
- کمالی لری، زهرا (۱۳۹۹)، *بررسی تحولات سیاسی و اجتماعی کرمان در جنگ جهانی اول*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد تاریخ ایران، کرمان: دانشگاه شهید باهنر.
- مابرلی، جیمز (۱۳۶۹)، *عملیات در ایران*، ترجمه کاوه بیات، تهران: رسا.
- مالکم، سر جان (۱۳۶۲)، *تاریخ ایران*، ترجمه میرزا اسماعیل حیرت، ج ۲، تهران: یساولی.
- معتضد، خسرو (۱۳۸۳)، *یک‌صد سال فراز و فرود نیروهای انتظامی*، ج ۲، تهران: سازمان مطالعات و تحقیقات ناجا.

۹۰ جستارهای تاریخی، سال ۱۵، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۳

- ملک‌زاده، مهدی (۱۳۷۳)، *تاریخ انقلاب مشروطیت ایران*، تهران: علمی.
- میرزا صالح، غلامحسین (۱۳۶۶)، *جنبش کلنل محمدتقی‌خان پسیان بنابر گزارش کنسول‌گری انگلیس در مشهد*، تهران: تاریخ.
- میرشیکف، ل. ی. (۱۳۴۴)، *ایران در جنگ جهانی اول*، ترجمه ع. دخانیاتی، تهران: امیرکبیر.
- نجم‌الدینی، غلامعباس (۱۳۷۶)، *کرمان از مشروطیت تا سقوط قاجار*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد تاریخ، مشهد: دانشگاه فردوسی.
- وزیری کرمانی، احمدعلی‌خان (۱۳۵۲)، *تاریخ کرمان (سالاریه)*، به‌کوشش محمد ابراهیم باستانی پاریزی، تهران: ابن‌سینا.
- وزیری، احمدعلی‌خان (۱۳۷۶)، *جغرافیای کرمان*، به‌تصحیح محمدابراهیم باستانی پاریزی، تهران: انجمن مفاخر فرهنگی.
- هاردینگ، سرآرتور (۱۳۶۳)، *خاطرات سیاسی*، ترجمه جواد شیخ‌الاسلامی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- هانتینگتون، سموئل (۱۳۷۰)، *سامان سیاسی در جوامع دست‌خوش دگرگونی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علم.
- هدایت، مهدیقلی (۱۳۷۵)، *خاطرات و خطرات*، تهران: زوار.
- همت کرمانی، محمود (۱۳۶۴)، *تاریخ مفصل کرمان و روی‌دادهای صد سال اخیر ایران*، کرمان: همت.
- یاحسینی، سیدقاسم (۱۴۰۰)، *سال آزارو در بوشهر: آنفلوآنزای اسپانیایی در اواخر جنگ جهانی اول*، بوشهر: پاتیزه.
- یوسفی‌فر، شهرام (۱۳۸۷)، «جامعه روستایی ایران با تکیه بر دوره میانه»، *کتاب ماه تاریخ و جغرافیا*، ش ۱۲۳، ۵۳-۳۴.

Ward, S. R. (2014), *Immortal: A Military History of Iran and Its Armed Forces*, Washington D. C., Georgetown University Press.